

Summary

In 2021, a rescue excavation was conducted in connection with the reconstruction of a house at 11 Vídeňská Street (Štýřice cadastral area, Brno-City District; Fig. 20). The investigation yielded information on the Late Hillfort (11th/first half of the 12th century) occupation at the site, which can be associated with the extensive castle agglomeration of the Moravian Přemyslids. A kiln cut into the loess bedrock was documented (Fig. 21); the stone layer recorded in trenches S1 and S3 can be considered an intentional surface modification. The brick walls of unspecified buildings in the backyard and a pit containing lime residue were dated to the modern period and the 20th century. A stone well of undetermined age was documented in the house basement.

Lenka Sedláčková, Václav Kolařík, Jakub Šimík

Brno (k. ú. Štýřice, okr. Brno-město)

Ul. Vídeňská č. p. 96; Ústřední hřbitov, parc. č. 1822/1.

Industriální období. Hrob. Bez okolností. Záchranný výzkum.

Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1724167N, 16.5963625E

Záchranný archeologický výzkum byl realizován v souvislosti s projektem „Vyzvednutí ostatků G. J. Mendela“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. ve spolupráci s Ústavem archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Terénní část výzkumu se uskutečnila ve dnech 14. 6. až 28. 6. 2021.

Hrob G. J. Mendela se nachází v prostoru hrobky Augustiniánského opatství sv. Tomáše na Starém Brně, která je umístěna v severovýchodním rohu areálu Ústředního hřbitova při severní ohradní zdi. Hřbitov byl zřízen v roce 1883 a otevřen 3. listopadu prvním pohřbem. Zřizovatelem bylo město Brno, které za tímto účelem získalo v roce 1882 pozemky od obce Horní Heršpice. Postupně docházelo k rozšiřování jeho půdorysu. Monumentální hrobka augustiniánů vznikla kolem roku 1885.

Zachycené geologické podloží tvořil kvartérní eolický sediment – spraš (s. j. 100). Na ní ležel holocenní půdní horizont – ornice (s. j. 101). Následovalo souvrství antropogenního původu o mocnosti 1,5 m. Vznik jeho dolní partie (0,9 m, s. j. 102–106) lze spojovat s terénními úpravami a výstavbou Ústředního hřbitova. Horní partie souvrství pochází zřejmě z doby výstavby augustiniánské hrobky a úprav terénu v jejím interiéru (0,6 m, s. j. 107–110).

Ze zkoumaného prostoru byly vyzvednuty kosterní ostatky pěti jedinců. Podle archeologické metodiky byly označeny jako pohřby: 800, 801, 802, 803 a 804 (obr. 22, 23). První byl odhalen pohřeb 800 (obr. 24), původně uložený v dřevěné rakvi, která v hrobě podlehla rozkladu. Pod ním se nacházely neanatomicky uložené ostatky pohřbu 801. Ležely na víku kovové rakve. V ní byly pohřbeny ostatky jedince 802 a jako přídatný pohřeb zde byly umístěny jednotlivé kosti pohřbu 803 (obr. 25). Bezprostředně pod rakví byla odkryta další kovová rakev s pohřbem 804 (obr. 26). Šlo o nejstarší pohřeb, žádné další se v hrobové jámě nenacházely.

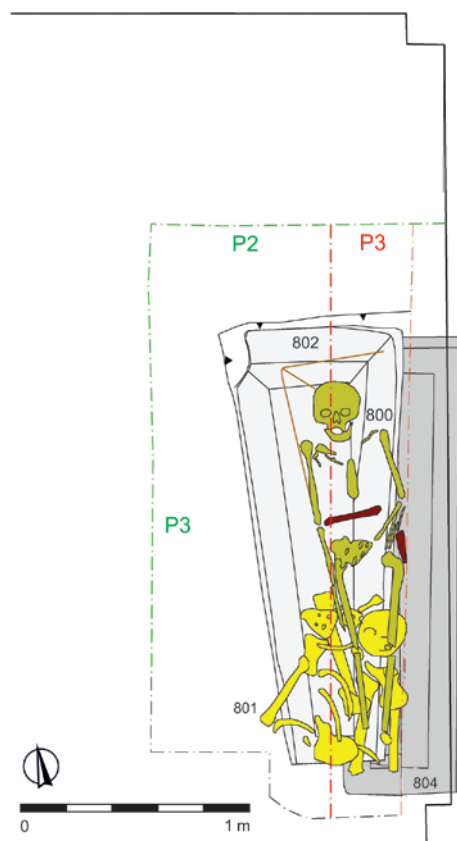
Počet vyzvednutých jedinců je v rozporu s údaji, které uvádí příslušná náhrobní deska. Na ní jsou totiž zapsáni pouze čtyři pohřbení jedinci: G. J. Mendel (†1884), A. J. Slovák (†1906), G. Jokl (†1929) a A. Drábek (†1945). Pomineme-li „kacířskou“ myšlenku, že deska nenáleží k příslušnému hrobu, mělo by dojít ke ztotožnění uvedených osob s vyzvednutými pohřby a určení

totožnosti přídatného jedince, který není na náhrobku zapsán. Přínos archeologického výzkumu je v tomto směru minimální. Hlavní slovo při řešení otázky by měla nést podrobná archivní rešerše, konfrontovaná s výsledky antropologické analýzy kosterních ostatků.

Důležité indicie získala archeologie především pro určení totožnosti pohřbu 804. Protože šlo o nejstarší pohřeb, lze důvodně předpokládat, že ostatky náleží opatu G. J. Mendelovi. Uložení do kovové rakve by mohlo svědčit o pohřbu význačného představitele řádu. Součástí výstelky rakve byl fragment tiskoviny z roku 1883. Exaktně vzato tvoří pouze časový údaj, po němž byla příslušná osoba pohřbena. Vzhledem k funkci a předpokládaným zvyklostem však lze počítat s tím, že tiskovina pochází z krátkého období před pohřbením. Pohřeb se částečně nacházel pod základem augustiniánské hrobky, která měla být instalována v roce 1885, tedy až po pohřbení J. G. Mendela, který zemřel 6. ledna 1884.

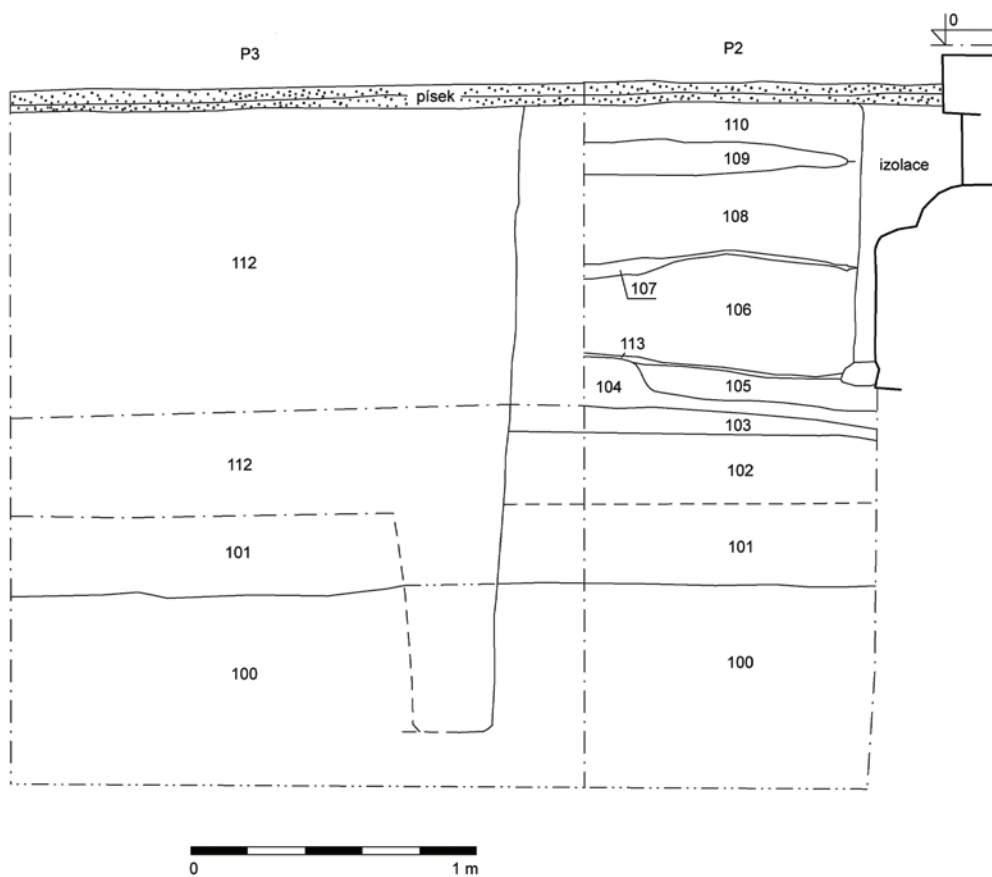
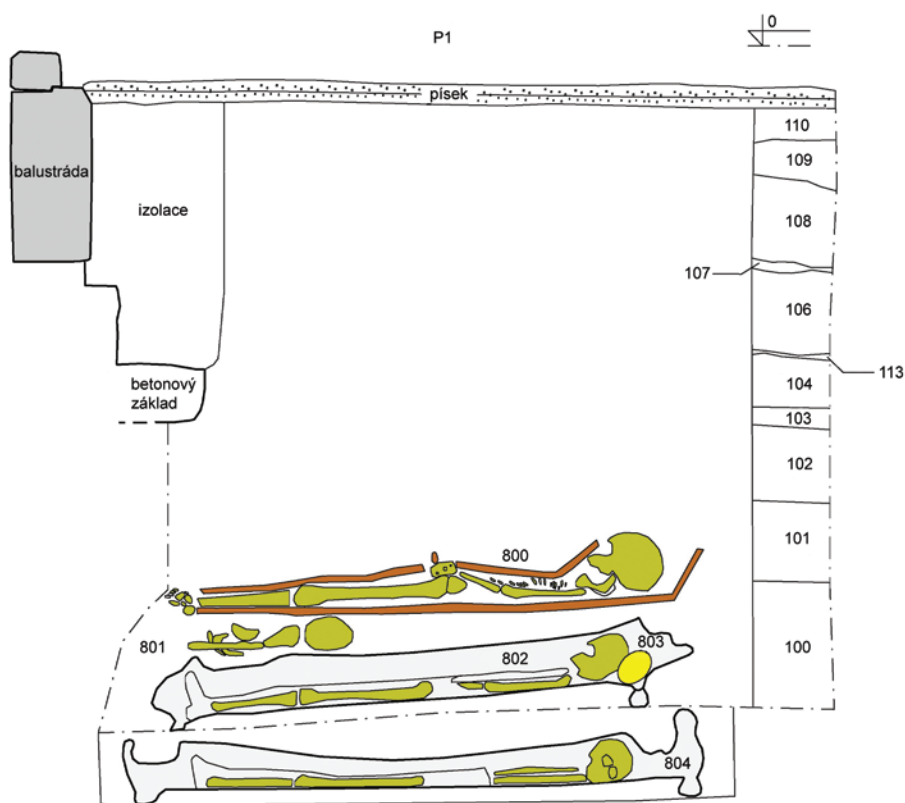
U dalších čtyř pohřbených jedinců při nesouladu terénní situace s údaji na náhrobku nenabízí archeologie jednoznačnou možnost pro spojení kosterních ostatků s konkrétními osobami. Lze ještě podotknout, že situace s přídatným jedincem v první kovové rakvi je značně neobvyklá.

Přítomný mobiliář představovaly takřka výhradně předměty z pohřební výbavy uložených jedinců. Zachovaly se části oděvu a obuvi. V lepším stavu byla pohřební roucha v kovových rakvích, zejména u pohřbu 802. Zemřelí byli vybaveni také předměty osobní zbožnosti – především křížky a růženci. Nepřímou indicií pro identifikaci pohřbu 804 jakožto ostatků G. J. Mendela byla absence pektorálního kříže, který býval obvykle zesnulým ponechán. Mendelův pektorál je uložen v muzeu na Starém Brně (Fojtíková et al. 2021).

Obr. 22. Brno, Ústřední hřbitov. Půdorysné zachycení dokumentovaných situací. Archaia Brno z. ú.

Fig. 22. Brno, Central Cemetery. A plan of the documented contexts. Archaia Brno.

Obr. 23. Brno, Ústřední hřbitov. Dokumentované profily. Archaia Brno z. ú.
Fig. 23. Brno, Central Cemetery. Documented profiles. Archaia Brno.

Literatura

Fojtíková, D., Peška, M., Zůbek, A. 2021: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při akci Vyzvednutí ostatků G. J. Mendela*. Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202200446 [cit. 2022-11-04]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202200446>.

Obr. 24. Brno, Ústřední hřbitov. Odkrytí ostatků pohřbu 801. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 24. Brno, Central Cemetery. Recovery of the remains from burial 801. Photo by Archaia Brno.

Obr. 26. Brno, Ústřední hřbitov. Ohledání interiéru rakve pohřbu 804 teleskopickou kamerou. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 26. Brno, Central Cemetery. Inspecting the interior of the coffin with burial 804 with the telescopic camera. Photo Archaia Brno.

Summary

The rescue excavation was carried out in connection with the ‘Recovery of the remains of G. J. Mendel’ project in 2021 at the Central Cemetery in Brno (Štýřice cadastral area, Brno-City District). The remains of five individuals were recovered (Fig. 22–26); however, the respective gravestone only lists four people. Detailed archival research, together with the results of the anthropological analysis of the skeletal remains, should play a vital role in resolving the identity of the additional individual. Archaeology has obtained significant evidence, especially for determining the identity of the oldest burial, which was probably G. J. Mendel.

Denisa Fojtíková, Marek Peška, Antonín Zůbek

Obr. 25. Brno, Ústřední hřbitov. Kovová rakev s pohřby 802 a 803. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 25. Brno, Central Cemetery. Coffin with burials 802 and 803. Photo by Archaia Brno.

Brno (k. ú. Trnitá, okr. Brno-město)

Ul. Čechyňská č. p. 5, parc. č. 320/1, 320/2.

Středověk, novověk. Město. Bez okolností. Záchranný výzkum. Uložení nálezů: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1904822N, 16.6216264E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti s výstavbou „Čechyňská Factory Park“ (obr. 27). Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A36/2020), terénní část výzkumu se uskutečnila v období od června 2020 do května 2021.

Předmětné území se nacházelo v jihovýchodním sousedství města při soutoku Svrateckého náhonu (původně zřejmě vedlejšího ramene Svratky), Svitavského náhonu a „staré“ Svitavy. Tyto vodní prvky byly důležitým fenoménem oblasti a výrazně ovlivňovaly možnosti jejího osídlení. Kvůli opakujícím se záplavám, způsobeným především neregulovaným přírodním tokem Svitavy, nebyl daný prostor ve středověku a novověku obydlen. Jejich hrozba trvala až do 19. století, omezena byla až regulací toku řeky, realizovanou v letech 1847–1851. Následně se započalo se zastavováním předmětného území. Tehdy náleželo augustiniánskému klášteru sv. Tomáše a bylo označováno jako „Svatotomášský Podíl“ („Díl“, či „Pole“). Říkalo se mu také „Čechyňská louka“. Později se tento útvar stal součástí katastru Velká a Malá Křenová a společně s ním byl v roce 1850 připojen k Brnu (Kuča 2000, 547–548; Vyskočil, Sviták 2018, 87–91, 124–129).